

Αισθητική και Πολιτική (ΦΜ 11)

Ενότητα 9η: Πολιτική αισθητική στην ευρωπαϊκή λογοτεχνία
τον 20^ο αιώνα: δυστοπίες

Γιώργος Ζωγραφίδης Εισήγηση: Ελένη Πότσα
Τμήμα Φιλοσοφίας και Παιδαγωγικής

Άδειες Χρήσης

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons.
- Για εκπαιδευτικό υλικό, όπως εικόνες, που υπόκειται σε άλλου τύπου άδειας χρήσης, η άδεια χρήσης αναφέρεται ρητώς.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης» έχει χρηματοδοτήσει μόνο την αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Η πολιτική αισθητική στην ευρωπαϊκή λογοτεχνία τον 20^ο αιώνα: δυστοπίες

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Περιεχόμενα ενότητας 1

1. Εισαγωγή: Το πολιτικό υπόβαθρο του 20^ο αιώνα
2. Η πολιτική αισθητική στη νεωτερικότητα
  - i. Η νεωτερικότητα στην τέχνη
  - ii. Η Ποιητική στη λογοτεχνία από τη μαρξιστική σκέψη στον φασισμό
3. Το φιλοσοφικο-αισθητικό υπόβαθρο
  - i. Η διαμόρφωση μιας πολιτικής ιδεολογίας: ο μαρξισμός

Περιεχόμενα ενότητας 2

- a. Ο επίμονος κοινωνικός στοχασμός του Μπέρτολ Μπρεχτ
- ii. Η μετα-μόρφωση ενός αισθητικού κινήματος
  - a. Φασισμός και Φουτουρισμός
  - b. Ο Ρωσικός Φουτουρισμός
- iii. Η παραμόρφωση: τα δυστοπικά μυθιστορήματα
  - a. Η «προκατασκευασμένη αρμονία» του «Θαυμαστού Κόσμου»

Περιεχόμενα ενότητας 3

- b. Η απαγόρευση της σκέψης και οι «εξόριστοι» ποιητές
- c. Η οργουελιανή ανάλυση του σταλινισμού

4. Συμπεράσματα

5. Βιβλιογραφία

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Εισαγωγή: Το πολιτικό υπόβαθρο του 20^{ου} αιώνα

Εισαγωγή: Το πολιτικό υπόβαθρο του 20^{ου} αιώνα 1

- Η περίοδος η οποία ξεκινά λίγο πριν από την αρχή του 20ου αιώνα είναι για την Ευρώπη (ή μάλλον για την Ευρασία) εποχή ριζικών αλλαγών και ανακατατάξεων τόσο στον πολιτικό και οικονομικό τομέα όσο στον κοινωνικό και ιδεολογικό. Ως αποτέλεσμα η εποχή αυτή περικλείει έντονες αντιφάσεις. Κύριο χαρακτηριστικό της είναι ότι συνυπάρχουν παράλληλα ή έχουν αιτιακή μεταξύ τους σχέση οι πολεμικές διενέξεις και η πρόοδος. Κορυφώσεις των μεταβολών αποτελούν φυσικά ο Α΄ Παγκόσμιος πόλεμος, ο Μεσοπόλεμος, ο Β΄ Παγκόσμιος πόλεμος και ο Ψυχρός Πόλεμος.

Εισαγωγή: Το πολιτικό υπόβαθρο του 20^{ου} αιώνα 2

- Η οικονομική και τεχνολογική ανάπτυξη ευνοεί μια νέα τομή στο επίπεδο της επικοινωνίας, διαμορφώνει νέες τάξεις και συνειδήσεις. Το νέο κοινωνικό πλαίσιο περιλαμβάνει επαγγελματίες αστούς οι οποίοι στρέφονται στο σοσιαλισμό, ενώ τα μεσαία στρώματα απορροφήθηκαν περισσότερο από εθνικιστικές (αντισημιτικές) ιδεολογίες. Οι πολιτικές ιδεολογίες, όμως, περισσότερο χωρισμένες με κριτήρια κοινωνικά, δεν είχαν ως ένα βαθμό συγκεκριμένο περιεχόμενο, τη στιγμή που οι κοινωνικές τάξεις, οι οποίες τότε δημιουργούνταν, έσπευσαν να τις ενστερνιστούν. Η εκάστοτε πολιτική ιδέα μεταφρασμένη κομματικά κατευθύνθηκε και υποστηρίχθηκε κάθε φορά από μια κυρίως κοινωνική-οικονομική τάξη, ενώ τα φαινόμενα οξύνονταν ανάλογα με τις διάφορες οικονομικές διακυμάνσεις.

Εισαγωγή: Το πολιτικό υπόβαθρο του 20^{ου} αιώνα 3

- Η αντίδραση των πληθυσμών σε ένα τέτοιο άκρως μεταβαλλόμενο διάστημα επέφερε μαζική συσπείρωση γύρω από μια κάθε φορά ιδεολογία, η οποία επιβλήθηκε, όπως συνέβη με τον φασισμό στην Ιταλία ή τον ναζισμό στη Γερμανία, ή απαιτήθηκε, όπως συνέβη με το κομμουνιστικό καθεστώς.
- Σε περιόδους που υπάρχουν συγκρούσεις ή επαναστάσεις, γενικότερα κάποια μεταβολή, είναι αναμενόμενο να υπάρχουν “συγκρούσεις” και στην τέχνη. Κι αυτή η μεταβολή στην τέχνη εκφράστηκε μέσα από τη νεωτερικότητα.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Η πολιτική αισθητική στη νεωτερικότητα

Η νεωτερικότητα στην τέχνη

Η νεωτερικότητα στην τέχνη 1

- Η νεωτερικότητα, σαν ιδεολογία, εκφράστηκε την εποχή αυτή κυρίως από την αναπτυσσόμενη αστική τάξη. Η γενικότερη πρόοδος η οποία σημειώνεται στην επιστήμη και την τεχνολογία καθώς και οι γρήγοροι ρυθμοί ανάπτυξης εγγυούνταν και την κοινωνική ευημερία. Η εργατική κοινότητα, δικαιολογημένα μάλιστα, αντιμετώπισε εχθρικά τις αλλαγές αυτές εφόσον η επιβίωσή της απειλείτο από την εισαγωγή μηχανών, αφόρισε, αδιακρίτως και εντόνως δε, κάθε ευκαιρία για εξέλιξη.

Η νεωτερικότητα στην τέχνη 2

- Οι τέχνες, ωστόσο, θα αποτυπώσουν όλα αυτά, και ακόμη περισσότερο, θα διαμορφωθούν μέσω αυτών, κατασκευάζοντας αποσπασματικά ένα νέο μεγάλο αισθητικό ρεύμα, τη νεωτερικότητα. Η νεωτερικότητα, δηλαδή, διασπάται η ίδια σε κινήματα ή ρεύματα, καλούμενη να δείξει και αυτήν ακριβώς την αποσπασματικότητα του ίδιου του νεωτερικού ανθρώπου. Ο μοντερνισμός, ο εξπρεσιονισμός, ο φουτουρισμός, ο ακμεισμός, ο κυβισμός, ο φωβισμός, ο κονστρουκτιβισμός, ο ντανταϊσμός, ο υπερρεαλισμός αποτελούν, βέβαια, τα χαρακτηριστικότερα μόνο δείγματα της εποχής αυτής όπου γίνεται αισθητή η μεταξύ τους διαλεκτική σχέση αλλά και η σχέση με την προηγούμενη εποχή, τα κοινά και οι αντιφάσεις, οι επιδράσεις και οι εξαρτήσεις.

Η νεωτερικότητα στην τέχνη 3

- Η νέα τάξη πραγμάτων αναζητούσε τρόπο να εκφραστεί μέσω της τέχνης. Ενδύοντας με πολιτικό στοχασμό τα φαινόμενα της εποχής, τα υπάρχοντα φιλοσοφικά και αισθητικά στοιχεία αναδιαμορφώθηκαν και εκ νέου διαμόρφωσαν, μεταμορφώθηκαν ή και παραμορφώθηκαν ώστε να λειτουργήσουν ως μέσα πολιτικής έκφρασης.
- “Δεν μπορούμε να αμφιβάλλουμε πια – ο αγώνας έναντι στις ιδεολογίες έγινε καινούργια ιδεολογία”, αναφέρει χαρακτηριστικά ο Βάλτερ Μπένγιαμιν στο έργο του Δοκίμια για τον Μπρεχτ.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Η πολιτική αισθητική στη νεωτερικότητα

Η Ποιητική στη λογοτεχνία από τη μαρξιστική σκέψη ως το φασισμό

Η ποιητική στη λογοτεχνία 1

- Η νεωτερικότητα, λοιπόν, καλύπτοντας ένα αρκετά μεγάλο και διασπασμένο χρονικό διάστημα, συνδέεται και διαμορφώνεται εκ παραλλήλου μέσα από την ιστορία, την πολιτική και την τέχνη. Η νεωτερική τέχνη, ενταγμένη στο ίδιο πλαίσιο, δημιούργησε τάσεις με πολιτική-κοινωνική στόχευση. Ως εκ τούτου, η πολιτική αισθητική της εποχής συμπληρώνεται μέσω των κοινών σημείων των τάσεων αυτών τόσο στη μορφή όσο και στο περιεχόμενο. Τα λογοτεχνικά ρεύματα που δημιουργήθηκαν και ακολουθήθηκαν, το ιδεολογικό περιεχόμενο, τα κοινά μοτίβα δεν αποτελούν παρά την εξαγόμενη αναγκαία συνθήκη της εποχής. Η αντίθεση στον πόλεμο, στον φασισμό και στον ολοκληρωτισμό, οι ταξικές δομές, η θεοποίηση της μηχανής κλήθηκαν να παραγάγουν έναν κατάλληλο τρόπο αποτύπωσής τους.

Η ποιητική στη λογοτεχνία 2

- Όπως είναι φυσικό, για να αναδειχθεί μέσα από τα λογοτεχνικά έργα ένας κοινωνικός και πολιτικός προβληματισμός, κεντρικό άξονα των έργων αποτέλεσε η ίδια η κοινωνία. Η ιστορική στιγμή της κοινωνίας προβάλλεται, αναδιπλώνεται ή ελίσσεται για να εικονοποιηθεί. Όταν μάλιστα δεν πρόκειται για το ιστορικό παρόν του δημιουργού, τότε αποτυπώνεται σχεδόν φωτογραφικά μια περίοδος της ιστορίας μέσα στην οποία, όμως, οι πολίτες δρουν όπως το επιλέγει ο δημιουργός ή ένα ιστορικό παρελθόν το οποίο νοηματοδοτείται εκ νέου με μια σύγχρονη προβληματική.

Η ποιητική στη λογοτεχνία 3

- Η αφηγηματική μέθοδος προτάσσει στις περιπτώσεις αυτές έναν παντογνώστη αφηγητή ο οποίος περιγράφει λεπτομερώς και επεξηγεί πλήρως τον κόσμο που παρουσιάζει. Αυτός ο κόσμος, δεν είναι ασύνηθες να αποτελεί ολόκληρος ένα λογοτεχνικό κατασκεύασμα του ποιητή-δημιουργού της. Η παραγωγή ενός μη-τόπου αναλύεται σε μια ουτοπική ή δυστοπική κατάσταση, όσον αφορά τουλάχιστον την οπτική του αναγνώστη. Στη μαρξιστική ουτοπική σκέψη, το μαρξιστικό εποικοδόμημα συνέβαλε καίρια στις κατασκευές αυτές υποβάλλοντας τη συστηματοποίηση ενός μοντέλου για την εξιδανίκευση του νεότευκτου μη-τόπου. Με την άνοδο του φασισμού, ο επιδιωκόμενος στόχος μιας άλλης, εναλλακτικής εικόνας της πραγματικότητας ήταν η κατάδειξη ακραίων φαινομένων της ιστορικής πραγματικότητας, η αντίσταση έναντι των ολοκληρωτικών μορφημάτων.

Η ποιητική στη λογοτεχνία 4

- Η αυστηρή μορφή ενός τέτοιου περιβάλλοντος ή συστήματος, προϋποθέτει μια σειρά κανονιστικών αρχών τις οποίες καλούνται να ακολουθήσουν οι πολίτες του ή μια σειρά συγκεκριμένων ενεργειών τις οποίες δύνανται να πράξουν. Ο κόσμος αυτός είναι εξ ολοκλήρου θετικός για τον κάθε πολίτη, εκτός φυσικά από τον ήρωα του μυθιστορήματος ο οποίος στο πλαίσιο του μύθου είναι αντιήρωας, ανένταχτος ή παρίας. Ο τύπος αυτός δεν ακολουθεί τα δοθέντα πρότυπα, δεν μαζοποιείται, δεν εντάσσεται στο κατεστημένο σύστημα αλλά το αμφισβητεί. Η αρχή στην οποία εναντιώνεται ο ήρωας ορίζει απόλυτα και ανέφελα κάθε πτυχή του κόσμου αυτού υποτάσσοντας τα πάντα στη δική της βούληση και έλεγχο. Οι έξωθεν ή αλλότριες παρεμβολές, τα μη ελεγχόμενα ή προβλεπόμενα στοιχεία δεν είναι ανεκτά. Για την αυτοσυντήρηση και αυτοαναπαραγωγή του, το σύστημα επέβαλε συγκεκριμένους όρους αλλά αφαίρεσε και κάποιους άλλους. Χρησιμοποίησε, ίσως, μια άλλη μορφή του “γενναίου ψεύδους” της *Πολιτείας* (3ο βιβλίο), την παραπλάνηση, την απόκρυψη, αποσιώπηση, την απαγόρευση, την τυφλή υπακοή-υποταγή.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Το φιλοσοφικο-αισθητικό υπόβαθρο

Η διαμόρφωση μιας πολιτικής ιδεολογίας: ο μαρξισμός

Η διαμόρφωση μιας πολιτικής ιδεολογίας: ο μαρξισμός 1

- Το “εποικοδόμημα” του Μαρξ, από θεωρητικό-φιλοσοφικό μοντέλο, εξελίχθηκε άμεσα σε πολιτικό-ταξικό αποτελώντας αντίποδα των τότε κομματικών σχηματισμών και αντίσταση στο κατεστημένο καπιταλιστικό χρηματοοικονομικό σύστημα. Η αισθητική που προέκυψε από τη θέαση ολόκληρης της κοινωνίας ως ένα σύστημα το οποίο μέσω υλικών σχέσεων εξαναγκάζει τους πολίτες του σε συγκεκριμένες δομές και συνειδήσεις μετουσιώθηκε στα έργα τέχνης της εποχής. Η τέχνη, όμως, αυτή δεν ξεφεύγει από το πλαίσιο των ιδεολογιών του συστήματος αλλά ανήκει σ’ αυτό και οφείλει να το ξεπεράσει.

Η διαμόρφωση μιας πολιτικής ιδεολογίας: ο μαρξισμός 2

- Ο Μαρξισμός μέσα στη λογοτεχνία αναλύεται ως αποτύπωση των ιστορικών συνθηκών και των ιδεολογιών όπως οι άνθρωποι-χαρακτήρες τις βιώνουν. Η συνακόλουθη μαρξιστική κριτική, όμως, δεν αποτελεί μια απλή “κοινωνιολογία της λογοτεχνίας”, αποτελεί μια “επαναστατική αντίληψη της ίδιας της ιστορίας”, οδηγεί σε μια βαθύτερη διαχρονική γνώση. Η λογοτεχνία, μπορεί να εντάσσεται κι αυτή στο ίδιο εποικοδόμημα, δεν αποτελεί ωστόσο μια παθητική απόδοση της διάρθρωσης των οικονομικών σχέσεων. Αποτελεί μια τροπή η οποία δύναται να εκφράσει το ίδιο αντικείμενο, τη μαρξιστική θεωρία, να αποτυπώσει την “εμπειρία της ιδεολογίας” ή μάλλον την αισθητική της.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Το φιλοσοφικο-αισθητικό υπόβαθρο

Ο επίμονος κοινωνικός στοχασμός του Μπέρτολτ Μπρεχτ

Ο επίμονος κοινωνικός στοχασμός του Μπέρτολτ Μπρεχτ 1

- Ο Μπέρτολτ Μπρεχτ (1898-1956) έζησε στη Γερμανία την εποχή των μεγάλων αλλαγών. Η αμεσότερη επαφή του με τον πόλεμο ήταν σίγουρα κατά τη διάρκεια του Α΄ Παγκοσμίου πολέμου, το διάστημα που επιστρατεύτηκε ως νοσοκόμος. Ο Μπρεχτ, όμως, στρατεύτηκε εναντίον του πολέμου κυρίως με το έργο του, γράφοντας θεατρικά έργα και ποιήματα.
- “Μα δε θα λένε: ‘Ήτανε σκοτεινοί καιροί. Θα λένε: Γιατί σώπαιναν οι ποιητές τους;” Μπέρτολτ Μπρεχτ, “Σε σκοτεινούς καιρούς”, *Ποιήματα*, μτφ. Μάριου Πλωρίτη,

Ο επίμονος κοινωνικός στοχασμός του Μπέρτολτ Μπρεχτ 2

- Το έργο του, ιδωμένο σαν ένα ενιαίο όλον, είναι βαθιά αντιμιλιταριστικό, μια συνεχής και αδιάλειπτη κριτική στο καθεστώς του ναζισμού. Τα ανθρωπιστικά και αντιπολεμικά στοιχεία του έργου του ανταποκρίθηκαν στην ανάγκη έκφρασης των συμπατριωτών της εποχής του, αλλά και κατέστησαν το έργο του καθολικό και διαχρονικό. Η μαρξιστική ιδεολογία έδρασε καταλυτικά στην αισθητική του. Ο Μπρεχτ θεωρούσε ότι η κοινωνία είναι μια διαρκώς μεταβαλλόμενη πραγματικότητα, οι αλλαγές της οποίας εξαρτώνται από τους πολίτες της. Η τέχνη αποτελούσε “κοινωνική πρακτική”, επομένως και οι μορφές της όφειλαν να αντανakλούν και το περιεχόμενο της. Η αισθητική προσπάθεια για το καινούργιο δεν προέρχεται από την ανάγκη του δημιουργού αλλά από την πολιτική ανάγκη της εποχής.

Ο επίμονος κοινωνικός στοχασμός του Μπέρτολτ Μπρεχτ 3

- Το πολιτικό θέατρο που εξέφρασε αρχικά την κοινωνική τάξη των προλετάρων ήταν αυτό που ονομαζόταν “επίκαιρο” (actuel). Για να αναμορφωθούν, όμως, ουσιαστικά όλες οι λειτουργίες του θεάτρου δημιουργήθηκε το “επικό θέατρο” (episches Theater), πατέρας του οποίου θεωρείται ο Μπρεχτ. Έργα του, καθώς και έργα της εποχής, βρίσκονται πέρα από την ψυχαγωγία και υπάγονται στον έλεγχο του θεατή σαν να πρόκειται για έκθεση πολιτικών-φιλοσοφικών θέσεων. Το θέατρο γίνεται έτσι ένα μέσο πολιτικό, δεν αποτελεί ένα απλό πολιτιστικό σύμβολο. Αυτό δεν σημαίνει ότι το εκάστοτε πολιτικό έργο περιοριζόταν στον διδακτισμό ούτε ότι απευθυνόταν στους διανοούμενους. Ο διαλεκτικός υλισμός του Μπρεχτ απευθύνεται στη λογική του μέσου νου, η μαρξιστική οπτική του ερμηνεύεται με όρους της καθημερινής ζωής των μαζών.

Ο επίμονος κοινωνικός στοχασμός του Μπέρτολτ Μπρεχτ 4

- Την αντίστοιχη σκοποθεσία συναντάμε και στην ποίησή του. Ο Μπρεχτ προσπάθησε να δημιουργήσει “διδασκτικά” ποιήματα τα οποία θα λειτουργούν ως πρότυπα και θα επιτυγχάνουν την ταύτιση του αναγνώστη με το ποιητικό Υποκείμενο. Ακόμη περισσότερο, προσπάθησε να δημιουργήσει ουτοπικές κοινωνικές δομές, να κατασκευάσει κόσμους μέσα από τα έργα του, όπου θα αναδεικνυόταν η προλεταριακή συνείδηση ανεξάρτητα της εκάστοτε ιστορικής περιόδου . Μέσα από το έργο του οραματιζόταν μια μελλοντική ουτοπία, την ιδανική κοινωνία του σοσιαλισμού.

Ο επίμονος κοινωνικός στοχασμός του Μπέρτολτ Μπρεχτ 4

- Η εποικοδομητική - αποδομητική αποστασιοποίηση ή τεχνική της “ανοικείωσης” και το “χιούμορ” , η “παρεμβατική σκέψη”, η αμφισβήτηση και οι αντιφάσεις, η μαρξιστική ουτοπία αποτελούν τα δομικά υλικά της σκέψης του. Αλλά περισσότερο οι προβληματικές του είναι ό,τι χαρακτηρίζει όλο το έργο του, ανεξάρτητα αν πρόκειται για ποίηση, πεζογραφία ή θεατρικό κείμενο. Η καταγγελία του πολέμου και του ολοκληρωτισμού, ο εθνικιστικός φανατισμός, η ταξική πάλη και η εκμετάλλευση των εργατών, η διαφθορά της αστικής τάξης, ο καπιταλισμός και η μηχανοποίηση.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Η μεταμόρφωση ενός αισθητικού κινήματος

Φασισμός και Φουτουρισμός

Φασισμός και Φουτουρισμός 1

- Στις αρχές του 1909, ο Ιταλός Filippo Tommaso Marinetti δημοσιεύει το επονομαζόμενο Μανιφέστο του Φουτουρισμού. Πρόκειται για ένα νεωτερικό κίνημα στην τέχνη (ποίηση, πεζογραφία, μουσική, ζωγραφική, γλυπτική, αρχιτεκτονική, κινηματογράφο, θέατρο, ακόμα και στη γαστρονομία), το οποίο έμελλε να έρθει σε ρήξη με τις αρχές του παρελθόντος και να ανταποκριθεί στις προσδοκίες του σύγχρονου ανθρώπου. Η γενικότερη τάση των νεωτερικών κινήματων της εποχής υπακούουν σε ένα είδος ιδεολογήματος που προέβαλε τη Νέα Ιταλία, γεγονός που υποβοήθησε την εθνικιστική έξαρση και την επικράτηση τελικά του φασισμού.

Φασισμός και Φουτουρισμός 2

- Ο σύγχρονος άνθρωπος αποζητούσε την αλλαγή, το νέο μεταμορφωμένο μοντέλο κοινωνίας το οποίο αποτυπώθηκε αισθητικά στη φουτουριστική τέχνη. Το μέλλον οικοδομούσε με μέσα την τεχνολογία, την επιστήμη, την ταχύτητα, τις καινούργιες αστικές πόλεις και το “τεχνητό σύμπαν” που θα αντικαθιστούσε το φυσικό και θα ανέτρεπε τα παραδεδομένα, την ως τότε ηθική, ιδεολογία, την εικόνα της γυναίκας και του έρωτα.

Φασισμός και Φουτουρισμός 3

- Οι αρχές αυτές του Φουτουρισμού συνδέονταν άμεσα και έντονα με την πολιτική στάση του Μαρινέτι. Τα φουτουριστικά έργα της περιόδου, από άποψη θεματικής και τεχνικής, χρησιμοποιήθηκαν ως μέσα πολιτικής προπαγάνδας που φασισμού για την είσοδο της Ιταλίας στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Ο Φουτουρισμός είχε κοινά σημεία, ωστόσο, δεν ήταν η επίσημη τέχνη του φασισμού και ο ίδιος ο Μαρινέτι, αν και υποστηρικτής αρχικά του Μουσολίνι, δεν επιδοκίμασε τις ύστερες θέσεις του. Είναι, άλλωστε, αυτή και η γενικότερη τάση της τέχνης να μην συμβιβάζεται και να αυτονομείται, να αποτελεί τελικά κτήμα όλων και να μην περιορίζεται σε κρατικά και πολιτικά σύνορα. Για τον λόγο αυτό, ήταν καταλυτική η συμβολή του και σε σύγχρονα καλλιτεχνικά ρεύματα της εποχής (Κονστρουκτιβισμό, Ντανταϊσμό, Υπερρεαλισμό), εξωθώντας μάλιστα στη διαμόρφωση ενός “ιδιότυπου” ρωσικού φουτουρισμού, προϊόν οργανικής ένθεσης του μαρξισμού. Παρ’ όλα αυτά, πριν από τη ρήξη του με τον ιταλικό φασισμό, ο Μαρινέτι απέδωσε τεχνηέντως ως και τη Ρωσική Επανάσταση σαν κατόρθωμα του Φουτουρισμού.

Φασισμός και Φουτουρισμός 4

- Οι αρχές αυτές του Φουτουρισμού συνδέονταν άμεσα και έντονα με την πολιτική στάση του Μαρινέτι. Τα φουτουριστικά έργα της περιόδου, από άποψη θεματικής και τεχνικής, χρησιμοποιήθηκαν ως μέσα πολιτικής προπαγάνδας που φασισμού για την είσοδο της Ιταλίας στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Ο Φουτουρισμός είχε κοινά σημεία, ωστόσο, δεν ήταν η επίσημη τέχνη του φασισμού και ο ίδιος ο Μαρινέτι, αν και υποστηρικτής αρχικά του Μουσολίνι, δεν επιδοκίμασε τις ύστερες θέσεις του. Είναι, άλλωστε, αυτή και η γενικότερη τάση της τέχνης να μην συμβιβάζεται και να αυτονομείται, να αποτελεί τελικά κτήμα όλων και να μην περιορίζεται σε κρατικά και πολιτικά σύνορα. Για τον λόγο αυτό, ήταν καταλυτική η συμβολή του και σε σύγχρονα καλλιτεχνικά ρεύματα της εποχής (Κονστρουκτιβισμό, Ντανταϊσμό, Υπερρεαλισμό), εξωθώντας μάλιστα στη διαμόρφωση ενός “ιδιότυπου” ρωσικού φουτουρισμού, προϊόν οργανικής ένθεσης του μαρξισμού. Παρ’ όλα αυτά, πριν από τη ρήξη του με τον ιταλικό φασισμό, ο Μαρινέτι απέδωσε τεχνηέντως ως και τη Ρωσική Επανάσταση σαν κατόρθωμα του Φουτουρισμού.

Φασισμός και Φουτουρισμός 5

- Μετά τον Α΄ Παγκόσμιο, οι Ιταλοί Φουτουριστές, στράφηκαν μέσα από το έργο τους στη θεματική του πολέμου ή, όπως οι περισσότεροι, ενεργά στον ίδιο τον πόλεμο. Η έκφραση του φουτουριστικού κινήματος στην Ιταλία εξέπνευσε περίπου στα 1920 ως συνέπεια των πολεμικών πολιτικών που το ίδιο ενεργά προπαγάνδιζε. Η τεχνοτροπία του κινήματος, όμως, επιστρατεύτηκε εφεξής με δυναμικότερο τρόπο, όχι πλέον στην υποστήριξη του πολέμου, αλλά στην καταγγελία του.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Η μεταμόρφωση ενός αισθητικού κινήματος

Ο Ρώσικος Φουτουρισμός

Ο Ρώσικος Φουτουρισμός 1

- Στη Ρωσία, υπήρξε διάσταση από το Μαρινέττι σε ό,τι αφορά τους στόχους του κινήματος και το παράδειγμα του Βλαντιμίρ Μαγιακόφσκι παραμένει το αντιπροσωπευτικότερο και κυριότερο. Ενώ στην ποιητική τεχνική δεν απέκλιναν έντονα από τις φουτουριστικές αρχές, η πολιτική στόχευση προπαγάνδιζε αυτή τη φορά την επανάσταση, εξέφραζε την προλεταριακή ιδεολογία. Η ανταρσία και επανάσταση θα αποκαθήςλωνε κάθε καθεστηκυία αρχή για να θεμελιώσει εξ αρχής την κοινωνία.

Ο Ρώσικος Φουτουρισμός 2

- Ο Λένιν, ενθαρρύνοντας τον κοινωνικό και ταξικό χαρακτήρα της τέχνης, ενίσχυε την άποψη ότι ο λογοτέχνης πρέπει να ενσωματώνει μέσα στο έργο μέρος της ιστορικής περιόδου του έτσι ώστε να προκύπτει μια “διασταύρωση λογοτεχνίας και πολιτικής” στο παραχθέν έργο.
- “Ο ρωσικός φουτουρισμός ήταν ο προφήτης και ο πρόδρομος των φριχτών παραμορφώσεων που μας έφερε η εποχή του πολέμου και της επανάστασης [...]” αναφέρει ο Μ. Αλεξανδρόπουλος στο έργο «Ρωσική Λογοτεχνία».

Ο Ρώσικος Φουτουρισμός 3

- Στην περίπτωση του Μαγιακόφσκι (1892-1930), δεν πρόκειται απλώς για διασταύρωση, αλλά “ολόσωμη σύμπτωση Τέχνης και Ιστορίας”. Ο Μαγιακόφσκι ήταν ένας από αυτούς τους σοσιαλιστές και φουτουριστές που αντιδρούσαν ενάντια στις αστικές αρχές, αναφορικά με την τέχνη αλλά και την κοινωνία, την οποία προσπαθούσε με τα δικά του μέσα να μεταμορφώσει. Συνέθεσε προπαγανδιστικά προγράμματα κατά την κοινωνική εντολή της επανάστασης, πήρε μέρος στον Παγκόσμιο, φυλακίστηκε. Αν και ξεκινάει έχοντας ως θεματική του τον έρωτα, “η Επανάσταση μεταμορφώνει το ταλέντο του”, που λαμβάνει πλέον συγκεκριμένη κατεύθυνση, και ολόκληρη η ύπαρξή του υποβιβάζεται μπροστά στις επιταγές της. Η αίσθηση αυτή αποτυπώνεται και από άποψη τεχνικής.

Ο Ρώσικος Φουτουρισμός 4

- Το μεγαλόπρεπο ποίημά του, “Σύγνεφο με Παντελόνια”, τάσσεται κατά της ηθικής και οικονομικής υποδούλωσης, δείχνει την απομάκρυνση του ποιητή από την κοινωνία του και διάκειται θερμά υπέρ της Επανάστασης. Στον Μαγιακόφσκι δεν υπάρχουν αφηρημένες έννοιες και τα κράτη γίνονται άνθρωποι – όλα προσωποποιούνται- οι έννοιες γίνονται μάχη των φύλων. Η υπερβολή του και οι αντιθέσεις των εικόνων του οδηγούν σε “μετάπλαση” του κοινωνικού αγώνα σε ένα φανταστικό περιβάλλον. Δεν απομακρύνθηκε, λοιπόν, ο Μαγιακόφσκι από αυτή την μαρξιστική ιδεολογία η οποία οραματιζόταν την κοινωνική επανάσταση. Ως το τέλος της ζωής του, υποστήριζε θερμά την εγκαθίδρυση μιας νέας πολιτικής κατάστασης σε μια αναγεννημένη εποχή, την εποχή του σοσιαλισμού.
- Ο κοινωνικός και πολιτικός προσανατολισμός μέσα στην τέχνη, έφτασε σε ακραίο σημείο, παραμερίζοντας μάλιστα τον αισθητικό της χαρακτήρα, τα χρόνια του σοσιαλιστικού ρεαλισμού.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Η παραμόρφωση: τα δυστοπικά μυθιστορήματα

Η προκατασκευασμένη αρμονία του Θαυμαστού Καινούργιου Κόσμου

Η προκατασκευασμένη αρμονία του Θαυμαστού Καινούργιου Κόσμου 1

- Από τον τίτλο ακόμα του βιβλίου του, ο Huxley, δίνει την εικόνα ενός καινούργιου κόσμου, τον οποίο σταδιακά κατασκευάζει και ολοκληρώνει με την αφήγηση. Στον κόσμο αυτό οι πολίτες δεν γνωρίζουν το Θεό, ενώ η φύση, ως οικονομικά ασύμφορη, έχοντας εκπαιδευτεί σ' αυτό, δεν τους απασχολεί. Ο Καινούργιος Κόσμος αποτελεί ένα τεράστιο εργοστάσιο στο οποίο οι άνθρωποι κατέχουν θέσεις και αναλαμβάνουν ρόλους ανάλογα με τη βιολογική τους κατάσταση. Το επίθετο “θαυμαστός” είναι ήδη δίσημο, αντιφατικό και ειρωνικό, εκφράζοντας το θαυμασμό προς τη μηχανή ταυτόχρονα με την αποστροφή.

Η προκατασκευασμένη αρμονία του Θαυμαστού Καινούργιου Κόσμου 2

- Ο στόχος της πολιτείας του Παγκόσμιου Κράτος είναι η σταθερότητα και η ευτυχία των ανθρώπων, όχι αυτών που γνωρίζουμε αλλά των “θαυμαστών φουτουρανθρώπων”. Το Παγκόσμιο Κράτος έχει δημιουργήσει για τους ανθρώπους του τον καλύτερο δυνατό κόσμο και τους έχει πείσει ότι είναι τέτοιος.
- Στο βιομηχανοποιημένο ήδη περιβάλλον της Ευρώπης, οι μηχανές αρχίζουν να υποκαθιστούν τους ανθρώπους και οι εξελίξεις της τεχνολογίας και της επιστήμης δημιουργούν αμφίσημα αισθήματα για το μέλλον της ανθρωπότητας. Είναι σαφές, όμως, και η πολιτική στόχευση του Huxley εναντίον των ολοκληρωτικών καθεστώτων που αναδεικνύονταν την ίδια εποχή στην Ευρώπη. Ο Huxley καταδεικνύει τα φαινόμενα αυτά δίνοντας τους μια δυστοπική διάσταση. Ο κατασκευασμένος κόσμος του, εξακόσια χρόνια μετά, αποτελεί για τους ανθρώπους του μέλλοντος, όχι φυσιολογική, αλλά ουτοπική συνθήκη.

Η προκατασκευασμένη αρμονία του Θαυμαστού Καινούργιου Κόσμου 3

- [...] ο υπερολοκληρωτισμός που γεννιέται από το κοινωνικό χάος, την τεχνολογία γενικά και την ατομική επανάσταση ειδικά, και εξελίσσεται σε μια κοινωνικής πρόνοιας τυραννία. Στην τυραννία της Ουτοπίας [\[1\]](#).
- Το απόσπασμα αυτό είναι από τον πρόλογο του βιβλίου που ο Huxley γράφει το 1946, σε μια προσπάθεια αυτοσχολίου και περισσότερο επικύρωσης της θέσης του.

Η προκατασκευασμένη αρμονία του Θαυμαστού Καινούργιου Κόσμου 4

- Για να το επιτύχει αυτό, την απόδοση της “νέας μηχανικής αίσθησης”, χρησιμοποιεί τις αρχές του φουτουρισμού, προκρίνοντας, όμως, αντίθετο από τους στόχους του κινήματος αισθητικό αποτέλεσμα. Το σύστημα του Huxley, λοιπόν, φαίνεται να είναι μια αισθητική αποτύπωση των πολιτισμικών κατακτήσεων του ανθρώπου μεταμορφωμένων, όμως, σε παρεχόμενες προγραμματικές επιταγές. Η επιστήμη, φιλοσοφία, τεχνολογία, θρησκεία, τέχνη γίνονται με τον τρόπο αυτό προκατασκευασμένες και τυποποιημένες “γνώσεις”, στην πραγματικότητα και ανώφελες εφόσον κανείς δεν τις χρειάζεται. Το επίπεδο του πολιτισμού, δηλαδή, στο οποίο δύναται να φτάσει η ανθρωπότητα δεν είναι αναγκαστικά ένα “θαυμαστό” παράγωγο, μπορεί μάλιστα να απέχει πολύ απ’ αυτό.

Η προκατασκευασμένη αρμονία του Θαυμαστού Καινούργιου Κόσμου 5

- Η βασική ιδέα την οποία μεταχειρίζεται ο Huxley είναι αυτή της υποκατάστασης. Το πώς όλα μπορούν να υποκατασταθούν ή και εξ ολοκλήρου να αντικατασταθούν: η ευτυχία, οι άνθρωποι, η οικογένεια, οι τάξεις, η ηθική, οι ιδεολογίες.
- Η αισθητική του *Θαυμαστού Καινούργιου Κόσμου*, δομείται πάνω σε παλιότερα μοντέλα αισθητικής, φιλοσοφίας και θρησκείας. Ο Huxley αντιστρέφει τον Leibniz και οικοδομεί μια άλλη, εκσυγχρονισμένη, Πολιτεία.

Η προκατασκευασμένη αρμονία του Θαυμαστού Καινούργιου Κόσμου 6

- Η θέση την οποία είχε ο Θεός στον κόσμο του G.W. Leibniz, έχει τώρα ο H. Ford στον κόσμο του Huxley. Ο άνθρωπος αντικατέστησε τον Θεό και δημιούργησε έναν κόσμο με τους δικούς τους όρους. Ο Leibniz παρομοιάζει τον Θεό με ένα τεράστιο ωρολογοποιό ο οποίος εγκαθιδρύει για τον κόσμο μια εκ των προτέρων αρμονία, την αρχή της αιτιότητας των πάντων. Ο Huxley, αναθέτοντας την αποστολή αυτή σε ανθρώπους, καταλύει την αρχή αυτή, εφόσον τα πάντα λειτουργούν υπό τον αυτόματο προγραμματισμό. Ο Leibniz, απ' την άλλη, θεωρούσε ότι Θεός έχει φτιάξει τον καλύτερο δυνατό κόσμο στον οποίο υπάρχει το καλό, το κακό και η ελεύθερη βούληση. Στον κόσμο του Huxley δεν υπάρχει Θεός, καλό, κακό και, φυσικά, ελεύθερη βούληση, αλλά οι πολίτες του τον θεωρούν θαυμαστό και είναι πεπεισμένοι για την ευδαιμονία τους.

Η προκατασκευασμένη αρμονία του Θαυμαστού Καινούργιου Κόσμου 7

- Από την άλλη, το πολιτικό σύστημα το οποίο προσπαθεί να οικοδομήσει η Πολιτεία του Πλάτωνα, έχει υλοποιηθεί από το Παγκόσμιο Κράτος. Οι “Διαχειριστές” / “Διευθυντές” δεν είναι “πολιτικοί” όπως δεν είναι και οι φιλόσοφοι-βασιλείς. Είναι αυτοί οι οποίοι ρυθμίζουν τις κανονιστικές αρχές και εξασφαλίζουν τη σταθερότητα και την ευημερία των πολιτών. Είναι η ίδια σταθερότητα που ευαγγελίζονταν τα νεοσύστατα ολοκληρωτικά καθεστώτα στην Ευρώπη. Το “Παγκόσμιο Κράτος” δεν είναι τίποτα άλλο από έναν συμπαγή οργανισμό που περικλείει την εντέλεια, την ομοιομορφία και τον έλεγχο.

Η προκατασκευασμένη αρμονία του Θαυμαστού Καινούργιου Κόσμου 8

- Ένα τέτοιο σύστημα γίνεται όσον το δυνατό αυστηρότερο, αποκλείοντας ή απομονώνοντας επικίνδυνα στοιχεία: τον Θεό, τα βιβλία, τον Μπέρναρντ, έναν κόσμο ολόκληρο. Αυτό το ξένο στοιχείο, ο Άλλος, που σ' αυτήν την περίπτωση συμβολοποιείται στο πρόσωπο και την προσωπικότητα του Τζων, πρέπει να αφομοιωθεί. Η θέση του Huxley υπέρ των φιλελευθέρων της εποχής του, δίνει και την απάντηση στο δίλλημα του Τζων στο τέλος της αφήγησης. Η πορεία του ανθρώπου θα έπρεπε να αναστραφεί και να κατευθυνθεί προς τον πρωτογονισμό, προτού κάτι τέτοιο καταστεί ανέφικτο.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Η παραμόρφωση: τα δυστοπικά μυθιστορήματα

Η απαγόρευση της σκέψης και οι εξόριστοι ποιητές

Η απαγόρευση της σκέψης και οι εξόριστοι ποιητές 1

- Σε ένα, άκρως φουτουριστικό, μέλλον αδιάκοπης πληροφόρησης και παραπληροφόρησης όπως αυτό που περιγράφει το *Φαρενάιτ 451* (1953), προηγμένης τεχνολογίας και υλιστικού πολιτισμού, δεν μπορεί να υπάρξει χώρος για σκέψη. Στην πραγματικότητα, κάθε μέσο που δίνεται στον άνθρωπο στοχεύει στο ακριβώς αντίθετο. Η καθεστωτική αρχή περιβάλλει τους πολίτες με τη λογοκρισία, την απαγόρευση, την άγνοια, την παραπλάνηση, την απόκρυψη.

Η απαγόρευση της σκέψης και οι εξόριστοι ποιητές 2

- Το παρόν, σκοπίμως απρόσωπο, καθεστώς εξαντλεί την αυστηρότητά του θέτοντας νόμους για την καταστολή του βιβλίου, καίγοντάς το, και ορίζοντας ότι οι παραβάτες θα διώκονται. Στοχοποιώντας το βιβλίο, απώτερη σκόπευση του Μπράντμπερι είναι η κατάδειξη των πρακτικών ενός τέτοιου καθεστώτος. Το βιβλίο αποτελεί, βεβαίως, ένα σύμβολο απαγόρευσης και σφοδρής καταστολής, δείχνοντας τη δυνατότητα να αντικατασταθεί από τον ίδιο τον άνθρωπο. Στην περίπτωση αυτή, την καταστολή-κάψιμο αναλάμβανε ένα ανοίκειο σώμα πυροσβεστών, στο οποίο ανήκε και ο Γκάι Μόνταγκ πιστός στο γράμμα του νόμου.

Η απαγόρευση της σκέψης και οι εξόριστοι ποιητές 3

- Φυσικά, το καθεστώς αυτό, δεν επιτρέπει στους πολίτες του να αντιληφθούν το βιβλίο ως φορέα της διανόησης, του πνεύματος, του πολιτισμού γιατί “ένα βιβλίο είναι ένα οπλισμένο πιστόλι μέσα στο σπίτι”. Και, είναι επίσης φυσικό, ο τεχνικός αυτός πολιτισμός να μην θυμάται ή γνωρίζει ότι οι πυροσβέστες έσβηναν φωτιές, δεν τις έβαζαν χρησιμοποιώντας, μάλιστα, καινοτόμα τεχνολογικά μέσα -ίδιον του πολιτισμού των μηχανών. Η δομή της κοινωνίας και ο προβαλλόμενος υλικός ευδαιμονισμός, οι παροχές των σπιτιών και το τεχνολογικά θαύματα, η συνεχής υποκατάσταση των όρων της καθημερινότητας και η κατά δόσεις αμνησία, οδηγούν τον άνθρωπο στην κενότητα, την αποξένωση, στην απάθεια αλλά τελικά και σε μια επίπλαστη ρομποτική ευτυχία για την οποία δεν αμφιβάλλουν στο παραμικρό, δεν βρίσκονται σε θέση να την αμφισβητήσουν.

Η απαγόρευση της σκέψης και οι εξόριστοι ποιητές 4

- Στο δυστοπικό κατεστημένο αρχίζει και αντιστέκεται ο Μόνταγκ, αρχίζει δηλαδή να σκέπτεται. Περιπτώσεις σαν τη δική του υφίστανται σφοδρές διώξεις και έτσι ο ήρωάς επέλεξε την αυτοεξορία. Είναι χαρακτηριστικό ότι όσο απομακρυνόταν από την πόλη του, τόσο ο Μόνταγκ αποκτούσε προσωπικότητα, τόσο διαφοροποιούταν και η αφήγηση τελικά του συγγραφέα. Αλλάζει η πολιτεία, αλλάζει ο ήρωας της, αλλάζει και το κείμενο, ένα αυτοαναφορικό σχόλιο σε σχέση με το βιβλίο. Όσο προχωράει η αφήγηση, δηλαδή, φαίνεται η μετάβαση από τη λιτή αφήγηση και τους απλούς, εμπορικούς όρους επικοινωνίας στις λογοτεχνικές περιγραφές και τις φιλοσοφικές συζητήσεις. Το ίδιο το βιβλίο αποτυπώνει την προαγωγή του πνευματικού επιπέδου, ολοένα και περισσότερο απομηχανοποιείται και αισθητικοποιείται.

Η απαγόρευση της σκέψης και οι εξόριστοι ποιητές 5

- Ο Μόνταγκ, τέλος, κατευθύνεται σε μια άλλη περιοχή, μια ουτοπία, όπου με την αποστήθιση και την ενεργοποίηση της μνήμης, “πίσω από κάθε ένα απ’ τα βιβλία είναι ένας άνθρωπος”. Η αισιόδοξη “ανάγνωση” είναι ότι ο άνθρωπος μπορεί τελικά να αλλάξει την κοινωνία του και να τη δομήσει από την αρχή, καθιστώντας την ανθρώπινη, ανεξάρτητη και σκεπτόμενη.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Η παραμόρφωση: τα δυστοπικά μυθιστορήματα

Η ουργουλιανή ανάλυση του σταλινισμού

Η ουργουελιανή ανάλυση του σταλινισμού 1

- Η *Φάρμα των Ζώων* (1945) και το *1984* (1949) του Τζώρτζ Όργουελ εξέφρασαν, ακόμα και αν ο ίδιος ήταν αριστερός, τη σφοδρή αντίθεσή του στον κομμουνισμό και σταλινισμό, μετά την εμπειρία του ισπανικού εμφυλίου. Τα βιβλία του χρησιμοποιήθηκαν μάλιστα από την αντισοβιετική προπαγάνδα που λάμβανε χώρα την εποχή εκείνη στη δυτική Ευρώπη.

Η ουργουελιανή ανάλυση του σταλινισμού 2

- Η *Φάρμα των Ζώων* αποτελεί μια πολιτική αλληγορία, η οποία υπό το πρίσμα του ανιμαλισμού σατιρίζει τον κομμουνισμό, την Επανάσταση του 1917, την επικράτηση του σταλινισμού και την οργάνωση της Σοβιετικής Ένωσης μέσω της έκθεσης μιας φάρμας. Ο Ναπολέων (Στάλιν) και ο Χιονής (Λένιν, και κυρίως, Τρότσκι), οι οποίοι ανήκουν στην τάξη των γουρουνιών, συγκροτούν ένα φιλοσοφικό σύστημα το οποίο αναμορφώνεται σε πολιτικό, επαναστατούν και διώχνουν τον άνθρωπο-ιδιοκτήτη της φάρμας (οπότε προκύπτει και αντεπανάσταση), αναλαμβάνουν τη διοίκηση, ορίζουν κανόνες και φροντίζουν για την πνευματική ανάπτυξη και ευημερία της κοινωνίας των ζώων. Τα γουρούνια αναλαμβάνουν την εξουσία και ο Ναπολέων μέσω τρομοκρατίας και προπαγάνδας μένει απόλυτος ηγέτης της φάρμας.

Η ουργουελιανή ανάλυση του σταλινισμού 3

- Η αυθαιρεσία και η διαφθορά οδήγησαν ταχύτητα στην υιοθέτηση ή επιβολή του κανόνα “Ο Ναπολέων έχει πάντα δίκιο”, ο οποίος γίνεται δόγμα του Μεγάλου Αδερφού. Σκοπός της *Φάρμας των Ζώων* είναι να δείξει ότι όπως τα γουρούνια εντάσσονται σε ένα σύστημα και καταλήγουν να γίνουν “άνθρωποι”, έτσι και το καινούργιο πολιτικό σύστημα, ο σοσιαλισμός, υποτίθεται ότι αλλάζει την τάξη των πραγμάτων αλλά θα προσαρμοστεί τελικά και θα καταλήξει όπως το προηγούμενο, γιατί, “Όλα τα ζώα είναι ίσα αλλά μερικά είναι πιο ίσα από τα άλλα”.

Η ουργουελιανή ανάλυση του σταλινισμού 4

- Το φαινόμενο του σταλινισμού έχει ιδωθεί από ψυχαναλυτική άποψη και ο Όργουελ επιχείρησε με το έργο του να αναλύσει πώς είχε επέλθει αυτή η “σταλινοποίηση”, πώς οι οπαδοί του Στάλιν έγιναν πειθήνια όργανα του Κόμματος σαν να επρόκειτο για φανατική, τυφλή πίστη σε μια θρησκεία. Αυτό έγινε καταφανές στο 1984. Η κατά κάποιο τρόπο μεταφυσική έννοια που είχε προσλάβει το κόμμα, ερμηνεύει ως έναν βαθμό τις συμπεριφορές των “συντρόφων” αλλά παράλληλα επεξηγεί και τα μέσα συμμόρφωσης και πειθαναγκασμού στα οποία το κόμμα προσέφευγε.

Η ουργουελιανή ανάλυση του σταλινισμού 5

- Την εποχή που περιγράφει ο Όργουελ υπάρχουν μόνο υπερκράτη με παρεμφερές πολιτικό σύστημα. Η Ωκεανία υιοθέτησε το πολίτευμα του ολιγαρχικού κολεκτιβισμού με βασική γραμμή τον πόλεμο. Η αντίθεση προς το κυβερνών κόμμα του “Αγγλικού Σοσιαλισμού” και την απολυτότητα του Μεγάλου Αδερφού συνιστούσε έγκλημα σκέψης για το οποίο η τιμωρία ήταν απάνθρωπη. Άλλωστε, οι μονάδες της κοινωνίας της Ωκεανίας αποτελούσαν μη-πρόσωπα των οποίων η σκέψη ολοένα και περιοριζόταν χάρη στη Νέα Ομιλία. Το κόμμα έχει κατασκευάσει μια πραγματικότητα όπου διατηρεί την πιστή ακολουθία των οπαδών του και τους τροφοδοτεί με μίσος εναντίον των εχθρών του. Ο Μεγάλος Αδερφός έχει τα πάντα υπό τον έλεγχό του παρακολουθώντας κάθε κίνηση και συστηματοποιώντας κάθε λειτουργία του κράτους.

Η ουργουελιανή ανάλυση του σταλινισμού 6

- Στους “Εγκληματίες της Σκέψης”, τους μη κομφορμιστές ουσιαστικά, ανήκει και ο Ουίνστον Σμίθ, ένας μη ικανοποιημένος συντάκτης ο οποίος προσπαθεί να επικοινωνήσει με μια άλλη εποχή, αναζητά τις αναμνήσεις του, ερωτεύεται. Προσπαθεί μάλιστα να κινηθεί υπογείως εναντίον του Κόμματος. Γίνεται, λοιπόν, αιρετικός, παραβάτης, εχθρός του Κόμματος. Αν και για χάρη της “Αδελφότητας” δηλώνει και πάλι πιστή υποταγή. Άλλωστε, αν ο Μεγάλος Αδελφός ήταν σαν θεός, και ο Γκολντστάιν είχε “ΒΙΒΛΙΟ” (γραμμένο με κεφαλαία στην έκδοση), υποκατάστατο, βέβαια, της Βίβλου. Ο κοινός νους, όμως, αποτελεί αίρεση για το καθεστώς της Ωκεανίας γι’ αυτό και εξαναγκάζεται να συμμορφωθεί, να γίνει ένα ακόμα πειθήνιο μη-πρόσωπο.

Η ουργουελιανή ανάλυση του σταλινισμού 7

- Το μέλλον, της αφήγησης τουλάχιστον, δυστυχώς, γίνεται ολοένα και πιο δυσοίωνο. Όλα τα μέσα τα οποία διέρχεται ο Ουίνστον ενάντια στο καθεστώς της Ωκεανίας αποδεικνύονται ατελέσφορα και τελικά η ύπαρξή του αφομοιώνεται και εξαφανίζεται μέσα σ' αυτό. Ο ήρωας του Όργουελ γίνεται έτσι ένα παράδειγμα για τον σύγχρονο άνθρωπο, ο οποίος καλείται να παραμείνει ακέραιος, να διαφυλάξει την προσωπικότητα και την ταυτότητά του, να επαγρυπνεί για το πνεύμα του και να προβάλλει κάθε δυνατή αντίσταση στον ολοκληρωτισμό.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Συμπεράσματα

Συμπεράσματα 1

- Ο απώτερος κοινός στόχος των παραπάνω έργων ουσιαστικά καθόρισε και την αισθητική τους. Ο κοινωνικός-πολιτικός, δηλαδή, στοχασμός ο οποίος αποτέλεσε το περιεχόμενο τους επέδρασε καταλυτικά στη διαμόρφωση και της μορφής. Οι λογοτέχνες της εποχής αποκαλύπτοντας την έκφρασή τους μέσα από την διαπλοκή της ιστορίας και της τέχνης με την πολιτική, από κοινού συνέβαλαν σε μια θεωρητικοποίηση της πολιτικής αισθητικής. Μεταχειρίστηκαν καινούς τρόπους, επηρεάστηκαν από κινήματα ή ιδεολογίες της περιόδου, χρησιμοποίησαν, συνειδητά ή ασυνείδητα, κοινές αρχές Ποιητικής, όμοια μοτίβα, ανάλογους κανόνες, προκειμένου να κατασκευάσουν τους λογοτεχνικούς τους κόσμους. Οι ορθολογικές και συστηματικές αυτές κατασκευές δεν είναι άσχετες με τους στόχους των έργων. Σε τελική ανάλυση, αναδεικνύεται η προσπάθεια αφύπνισης ή ταύτισης με έναν αντι-ήρωα που αντιστέκεται στον έλεγχο ή/και την καταπίεση της εκάστοτε Αρχής.

Συμπεράσματα 2

- Όπως είναι φυσικό, η ιστορική και πολιτική συγκυρία επέτασαν και μια λογοτεχνικού είδους αντίδραση. Όσον αφορά σε μια αισθητική, όμως, αποτίμηση, δεν “βρίσκουμε στα παλιότερα έργα αισθητική αξία γιατί είναι μέρος της ιστορίας μας”. Η αισθητική αξία των έργων αυτών όχι μόνο είναι υψηλή αλλά παραμένει και διαχρονική, ανεξαρτήτως της κοινωνικοπολιτικής συσχέτισης. Ο τρόπος κατά τον οποίο επέδρασαν οι πολιτικές μεταβολές ώστε να συνδιαμορφώσουν τελικά την αισθητική στην εποχή αυτή, ήταν δυναμικός, όχι όμως σε σημείο που να εξαλείψει τις υπόλοιπες πλέον καθοριστικές πτυχές των έργων αυτών.

Συμπεράσματα 3

- Ίσως το δίκτυο σχέσεων και εξαρτήσεων των παραπάνω εννοιών να μην μπορεί να καταστεί ακόμα απολύτως σαφές. Όλες οι τομές της νεωτερικότητας ενείχαν, όμως, αιτία πολιτική: την επιβολή δύναμης, τον ανταγωνισμό μεταξύ των κρατών, τη διατήρηση της εξουσίας.
- “Φαίνεται, λοιπόν, ότι, η προσπάθεια να αντικαταστήσουμε την πραγματική υλική δύναμη με τη δύναμη των ιδεών, για την ώρα είναι κάτι που προορίζεται για την αποτυχία.”, όπως αναφέρεται στο Φρόντ, Σίγκμουντ προς Άινσταϊν Άλμπερτ, “Το κακό πεπρωμένο του πολέμου”.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Βιβλιογραφία

Βιβλιογραφία 1

- Branbury, Ray, *Φαρενάιτ 451*, μτφ. Τζένη Βαγιάνου, Γρηγόρης, Αθήνα 1968.
- Brecht, B., *Τρόμος και αθλιότητα του 3ου Ράιχ*, μετάφραση Α. Βερυκοκάκη, Κάλβος, Αθήνα 1970.
- Huxley, Aldous, *Θαυμαστός καινούργιος κόσμος*, μτφ. Ελένη Κυπραίου, Κάκτος, Αθήνα 1980.
- Μαγιακόβσκη Βλαντιμίρ, *Ποιήματα*, πρόλογος και απόδοση Γιάννη Ρίτσου, Κέδρος, Αθήνα 1999.
- Μπρέχτ, Μπέρτολτ, *Ιστορίες του κ. Κούνερ*, μετφ. Πέτρου Μάρκαρη, Κείμενα, Αθήνα 1971.
- Μπρεχτ, *Μάνα Κουράγιο*, μτφ. Ι. Αρζόγλου, Δωδώνη, Αθήνα 1990.

Βιβλιογραφία 2

- Μπρεχτ, Μπέρτολτ, *Άντρας για άντρα*, μτφ. Παναγιώτης Σκούφης, Θεμέλιο, Αθήνα 1999.
- Μπρεχτ, Μπέρτολτ, *Ο κύκλος με την κιμωλία*, μτφ. Κώστας Μιλτιάδης, Κοροντζή, Αθήνα 2004.
- Μπρέχτ, Μπέρτολτ, *Ποιήματα*, απόδοση Κώστας Μιλτιάδης, Κοροντζή, Αθήνα 2009.
- Μπρέχτ, Μπέρτολτ, *Ποιήματα*, μτφ. Μ. Πλωρίτη, Θεμέλιο, Αθήνα, 2000.
- Όργουελ, Τζωρτζ, *Η φάρμα των ζώων*, μετάφραση Κ. Χριστοδούλου, Γράμματα, Αθήνα 2001.
- Όργουελ, Τζώρτζ, *1984*, μτφ. Νίνα Μπάρτη, Κάκτος, Αθήνα 1978.

Βιβλιογραφία 3

- Abrams, M.H., *Λεξικό Λογοτεχνικών Όρων*, μτφ. Γιάννα Δεληβοριά, Σοφία Χατζηιωαννίδου, Πατάκη, Αθήνα 2005.
- Arendt, Hannah, *Το ολοκληρωτικό σύστημα*, μτφ. Γιάννη Λάμψα, Ευρύαλος, Αθήνα 1988.
- Benjamin, Walter, *Δοκίμια για το Μπρεχτ*, μτφ. Νίκου Κολοβού, Πύλη, Αθήνα 1972.
- Ehrhard Marcelle, *Η ρώσικη λογοτεχνία*, μτφ. Σάββας Βασιλείου, Ν. Ζαχαρόπουλος, Αθήνα 1965.
- Gentile, Emilio, *The struggle for modernity: Nationalism, Futurism, and Fascism*, Praeger, 2003.
- Jakobson Roman, *Το πρόβλημα του Μαγιακόβσκη: μια γενιά που σπατάλησε τους ποιητές της*, μτφ. Ρένα Κοσσέρη, Έρασμος, Αθήνα 1977.

Βιβλιογραφία 4

- Jameson, Fredric, *Aesthetics and Politics*, Verso, Great Britain 1980.
- Kenny, Anthony (επιμ.), *Ιστορία της Δυτικής φιλοσοφίας*, μτφ. Δέσποινα Ρισσάκη, Νεφέλη, Αθήνα 2005.
- Kühnl Reinhard, *Μορφές αστικής κυριαρχίας, Φιλελευθερισμός-Φασισμός*, μτφ. Χρήστος Πατσάλης, Εγνατία, 1979.
- Leger, L., *Ιστορία της ρωσικής φιλολογίας*, μτφ. και προσθήκες Α. Παπαδήμα, Γκοβόστη, Αθήνα 19--.
- Marinetti, Filippo Tommaso, *Μανιφέστα του φουτουρισμού*, μτφ. Βασίλης Μωυσίδης, Αιγόκερως, Αθήνα 1987.
- Orwell, George, "Politics and the English Language", *Horizon*, April, London, UK 1946.

Βιβλιογραφία 5

- Paxton, Robert O., *Η ανατομία του φασισμού*, μτφ. Κατερίνα Χαλμούκου, Κέδρος, Αθήνα 2004.
- Selden, Raman (επιμ.), *Από τον φορμαλισμό στον μεταδομισμό, Ιστορία της θεωρίας της λογοτεχνίας/8*, θεώρηση μετάφρασης Μ. Πεχλιβάνος – Μ. Χρυσανθόπουλος, ΙΝΣ, Θεσσαλονίκη 2005.
- Tisdall Caroline και Bozzolla Angelo, *Φουτουρισμός*, μτφ. Δημοσθένης Κούρτοβικ, Υποδομή, Αθήνα 1984.
- Αλεξανδρόπουλος Μήτσος, *Η ρώσικη λογοτεχνία*, τ. Γ', Κέδρος, 1978.
- Βαλαβάνη, Νάντια (επιμέλεια και πρόλογος), *Μπέρτολτ Μπρεχτ κριτικές προσεγγίσεις*, Αθήνα 2004, σσ.36-37.
- Ήγκλετον, Τέρυ, *Ο μαρξισμός και η λογοτεχνική κριτική*, μτφ. Γρηγόρης Αζαριάδης, Ύψιλον, Αθήνα 1981.

Βιβλιογραφία 6

- Καζαντζάκη, Ν., *Ιστορία της ρώσικης λογοτεχνίας*, εκδ. Ελ. Καζαντζάκη, Αθήνα 1965.
- Κολιόπουλος, Ιωάννης Σ., *Νεώτερη ευρωπαϊκή ιστορία 1789-1945 : από τη Γαλλική Επανάσταση μέχρι τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο*, Βάνιας, 1987.
- Μπρεχτ, Μπερτολτ, *Πέντε δυσκολίες για να γράψει κανείς την αλήθεια, "Συνέδριο για την υπεράσπιση της Κουλτούρας"*, μτφ. Βασίλης Βεργωτής, Στοχαστής, Αθήνα 2005.
- Ντορτ, Μπέρναρ, *Η ανάγνωση του Μπρεχτ*, μτφ. Άννα Φραγκουδάκη, Κέδρος, Αθήνα 1975.
- Τερζάκης, Φώτης (εισαγωγή-μετάφραση-επιμέλεια), *Μεταμαρξιστικά ρεύματα στην αισθητική και στη θεωρία της λογοτεχνίας : Λούκατς, Γκολντμάν, Μπένγιαμιν, Μπρεχτ, Μπαχτίν, πολιτισμική θεωρία, αποδόμηση*, Futura, Αθήνα 2004.
- Τρότσκι, Λεόν, *Λογοτεχνία και επανάσταση*, μτφ. Μιχάλης Λίλλης, Αλλαγή, Αθήνα 1984.

Βιβλιογραφία 7

- Τσακαλογιάννης, Πάνος, *Σύγχρονη Ευρωπαϊκή ιστορία*, Εστία, Αθήνα 2000.
- Φρόντ, Σίγκμουντ προς Άινσταϊν Άλμπερτ, “Το κακό πεπρωμένο του πολέμου”, *Πνευματική ζωή*, τ. 147, 1932.

Σημείωμα Αναφοράς

Copyright Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Γιώργος Ζωγραφίδης.
«Αισθητική και Πολιτική. Δυστοπίες και πολιτική αισθητική στην ευρωπαϊκή
λογοτεχνία τον 20^ο αιώνα». Έκδοση: 1.0. Θεσσαλονίκη 2014. Διαθέσιμο από
τη δικτυακή διεύθυνση: <https://opencourses.auth.gr/courses/OCRS454/>.

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά - Μη Εμπορική Χρήση - Όχι Παράγωγα Έργα 4.0 [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.

Ως **Μη Εμπορική** ορίζεται η χρήση:

- που δεν περιλαμβάνει άμεσο ή έμμεσο οικονομικό όφελος από την χρήση του έργου, για το διανομέα του έργου και αδειοδόχο
- που δεν περιλαμβάνει οικονομική συναλλαγή ως προϋπόθεση για τη χρήση ή πρόσβαση στο έργο
- που δεν προσπορίζει στο διανομέα του έργου και αδειοδόχο έμμεσο οικονομικό όφελος (π.χ. διαφημίσεις) από την προβολή του έργου σε διαδικτυακό τόπο

[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

Τέλος ενότητας

Επεξεργασία: Ματίνα-Ιωάννα Κυριαζοπούλου
Θεσσαλονίκη, 14.03.2014

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Σημειώματα

Διατήρηση Σημειωμάτων

Οποιαδήποτε αναπαραγωγή ή διασκευή του υλικού θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει:

- το Σημείωμα Αναφοράς
- το Σημείωμα Αδειοδότησης
- τη δήλωση Διατήρησης Σημειωμάτων
- το Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (εφόσον υπάρχει)

μαζί με τους συνοδευόμενους υπερσυνδέσμους.

